

Radu Ardelean, *Istorie la Gazetă în Banat*, Editura Marineasa, Timișoara, 2007, 398 p.

O reală îmbogățire a istoriografiei românești aduce istoricul arădan Radu Ardelean cu această dezbatere despre o parte din presa românească din Banat (fiindcă de cea germană s-a ocupat Luzian Geier). Colecția periodicelor din Banat, în special cele din secolul al XIX-lea dar și din sec. al XX-lea este destul de săracă și mai ales prost organizată. Orice încercare în această direcție se oprește în zidul indiferenței organizațiilor care tocmai ar trebui să le protejeze. Oare ce vor fi căutând diferite ziare și reviste la Arhivele Statului? Nu ar trebui să fie la bibliotecă?

Studierea periodicelor din Banat care au cuprins studii istorice și documente a fost sporadică, ici-colo se putea vedea câte un material mai acătării dedicat celor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea precum *Luminătorul*, *Dreptatea* din Timișoara, *Foaia Diercezană* din Caransebeș, *Biserica și Școala* din Arad. Ziarelor sau revistelor apărute la începutul secolului al XX-lea și din perioada interbelică, cu un parcurs mai lung sau mai scurt, nu au prea fost băgate în seamă, deși unele au avut un cuprins destul de apreciat cu unele contribuții de natură istorică consistente precum *Drapelul* lui Valeriu Braniște, *Drum nou* de la Bocșa al protopopului scriitor Mihail Gașpar, *Vestul* lui Sever Bocu, *Voința Banatului*, *Semenicul* din Lugoj *Banatul* și *Luceafărul* de la Timișoara, *Tribuna Ganiței* cu sufletul ei, preotul Coriolan Buracu, *Brazde bănățene* a preotului cu vocație de istoric Caius Pascu, colaborator la revista *Mitropolia Banatului* până prin 1970 și *Analele Banatului* a lui Ioachim Miloia. Majoritatea condeierilor formați în preajma acestor reviste, cu preocupări istorice au fost clerici de formație, cu studii teologice precum Ioan Boroș, Gh. Cotoșman, Ion B. Mureșianu cu excepția lui Constantin Rudneanu care avea studii teologice dar nu era preot. Alții aveau studii de istorie precum Ioachim Miloia, Traian Topliceanu, Nicolae Ilieșu, Aurel E. Peteanu și I. D. Suciu sau cei cu studii juridice Cornel Grofșorean, Aurel Cosma. Autorul acestei cărți și-a luat “îndrăzneala” de a analiza șase publicații din perspectiva istoriei istoriografiei, premergătoare unei sinteze documentate.

Primul capitol al cărții este *Istoriografia în revista Banatul (Timișoara, 1926-1930)* care a apărut ca „revistă ilustrată” iar apoi ca “revistă culturală”,

iar din 1927 sub patronajul “Asociației Culturale din Banat” ajutat de un comitet fiind editori-proprietari sau directori, pe rând, Simeon Samson Moldovan, Constantin Lahovary, Aron Cotruș, Ioachim Miloia. Printre colaboratori găsim nume însemnate nu numai pentru Banat dar și pentru România. Lucian Blaga, care publică un articol despre Aurel C. Popoovici și cunoscutul eseu *Barocul etnografiei românești* cât și altele. Pe lângă articolele din mediul istoric au apărut și articole de istorie bisericească, alăturându-se celor cu precădere axate pe problemele regionalismului bănățean. Avem nume cunoscute în Banat ca Nicolae Brînzeu, Aron Cotruș, Mihail Gașpar, Sabin Drăgoi, Eugen Lovinescu, Tudor Arghezi. Franz Blaskowitz publică o micro-sinteză a Banatului cu locul populației germane în ea, iar dr. Jakabffy Elemér pentru cea maghiară. Studii interesante are și George Postelnicu punctând „cucerirea” (și nu „eliberarea”) Timișoarei de austrieci, Romulus S. Molin prezenta necesitatea unei episcopii românești la Arad la începutul secolului al XIX-lea, Onisifor Ghibu prezenta figura lui Constantin Diaconovici Loga, Coriolan Buracu relate pasajul din *Cronica* lui Nicolae Stoica de Hațeg care sublinia refuzul episcopului Vidak de a înființa o tiparniță românească la Timișoara în 1767, tot George Postelnicu publică despre activitatea pictorului Nicolae Popescu pe baza tablourilor de la Muzeul Banatului, ca să revină cu mai multe detalii Ioachim Miloia în *Analele Banatului* despre același pictor. Publicistul Sever Bocu semna despre biserica veche din Lipova, Constantin Rudneanu despre istoricul preot Nicolae Tincu Velia și preotul Dr. Ioan Sârbu, Emil Panaitescu despre monumente de artă, așezăminte religioase și de cultură.

Capitolul al doilea este *Istoria în revista Semenicul (Logoj, 1928-1932)* apărută sub redacția lui dr. Aurel E. Peteanu având ajutoare, cunoscuți în peisajul cultural regional, ca dr. Cornel Corneanu, dr. Gh. Ciupe, dr. V. Bîrlea, dr. O. Daminescu, pr. M. Jigorea, dr. V. Mincu. Programul revistei aparține lui Aurel E. Peteanu (deși nesemnat) care o prezenta ca o modestă făclie cu rostul de a strânge toate forțele culturale românești din această provincie. În cadrul revistei s-a alocat un spațiu generos lui dr. Cornel Corneanu, cel care-și revendica paternitatea ideii „bănățenismului.” Găsim colaboratori devotați acestei idei precum Traian Simu, Iuliu Vuia, Traian Topliceanu (micro-monografie Paul Iorgovici), veteranul prelat al Episcopiei Lugojului, Ioan Boroș care publică două materiale din arhiva comitatului Caraș-Severin încă de când era preot la Zăbrani (o conscripție din 1786 și una din 1792 selectând parohiile județului

Caraș prin combinarea datelor din conscripția Eparhiei Vârșetului și Timișorii și încă două articole din arhiva personală a primarului Constantin Udrea, două scrisori a lui Eftimie Murgu din timpul revoluției de la 1848), memoriile canonicului Ioan Madincea despre Ignatie Vuia de la 1848, dr. Aurel E. Peteanu închina la rubrica “Figuri bănățene” statura personalității inconfundabile a lui Coriolan Brediceanu, dr. Cornel Corneanu descrie din propriile amintiri alegerea lui Elie Miron Cristea ca episcop, apoi Romulus S. Molin se oprește asupra lucrării lui Nicolae Tincu-Velia, *Istoriaara...* de la 1865, evenimentele unificării naționale din 1918 au fost revelate de canonicul dr. Nicolae Brânzeu, Victor Bîrlea, Lucian Costin, Constantin Rudneanu (care-i va prezenta și broșura lui Ioan Boroș, Constituția), Vicențiu Bugariu, Petru Nemoianu, multe nume care pentru bănățenii de ieri și de azi au însemnat enorm de mult în cultura din Banat.

Istoria la Tribuna Graniței (Caransebeș, 1934-1938) este următorul capitol al cărții în care sufletul tuturor evenimentelor culturale s-au pendulat pe lângă cel al preotului Coriolan Buracu. Redactor responsabil au figurat Romulus Costescu, profesorul Nicolae Domășneanu și dr. Antoniu Marchescu (cu articole despre istoria Graniței militare). În cuprinsul ei s-au publicat biografiile și aprecieri asupra figurilor mărețe din graniță: Traian Doda, Eftimie Murgu, generalul Dragalina, preotul dr. Ioan Sârbu, generalul Moise Groza. Colaboratorii revistei au fost impovizați condeieri și oameni de cultură ai locului Vasile Lușescu, Dorca Afilon, Nicolae Tomiciu, Ioan David, Dumitru Imbrescu, Nicolae Domășneanu, Horia Sima, Horia Buracu și mulți cu pseudonime neidentificabile astăzi. Apropiată ai revistei din Caransebeș a fost preotul militar Coriolan Buracu iar preotul profesor dr. Dimitrie Cioloca a pus la dispoziție documente istorice din colecția sa unicat. Referitor la istoria veche aparițiile pe această temă au fost sporadice, asemenea și cele de istorie medie unde doar Nicolae Tomiciu are două articole mai bine argumentate. Celelalte materiale cu conținut istoric sunt din perioada premodernă, modernă și contemporană. Unul, extrem de bine documentat, este tot a lui Antoniu Marchescu despre *Confiniul Militar Bănățean*, doar un fragment din ceea ce avea să devină *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere (Contribuțiuni istorice și juridice)*, Caransebeș, 1941 unde are o bibliografie de bază a tematicii a lucrărilor lui Grisellini, Schwicker, Pesty, Milleker, Böhm, Szentkláray, Hietzinger, Vanicek, Dragalina, Popovici etc. A mai publicat și ceva legat de revoluția de la 1848-1849, Comunitatea de Avere apărând și figuri de seamă din Graniță, așa cum am arătat sau despre

personalitatea lui Vincențiu Babeș, necrologul lui Andrei Ghidiu. *Trbuna Graniței* a promovat constant localismul sau bănățenismul, frecvent atunci în epocă.

Istoria în Brazde Bănățene este capitolul al IV-lea, revista preotului paroh Caius Pascu din Topolovățul mic, preot cu o îndelungată și variată activitate cultural istorică cu numeroase colaborări pe la diferite reviste și ziare și în cele din urmă colaborator permanent la revista *Mitropolia Banatului*. A început cu săpăturile arheologice, ca diletant, soldate cu descoperiri din epoca neolitică, a bronzului, probabil cea romană. Unii, ca Nicolae Tomiciu au publicat vreo trei articole. Unul se referă cetățile și orașele Banatului medieval după documente edite, altul la perioada turcească (1552-1716) și un altul la Mihai Viteazul ca unificator și erou al luptei antiotomane. Dintre alți colaboratori îi putem menționa pe Traian Birăescu și Ion Stoia Udrea cu o nouă interpretare a epocii otomane, pe preotul Petru Olde care publică un extras după conscripția din 1797 a diecezei Vârșetului, preotul Caius Pascu care publică cinci note circulare din *Protocoalele bisericii din Gherman* (anii 1813, 1814, 1815, 1827 și 1828) gen de izvoare care vor preocupa și alți istorici precum I. D. Suciu și I. B. Mureșianu. Preotul Petru Bizerea colaborează cu un text despre preotul D. Voniga, preotul Caius Pascu își publică monografia comunei Denta, micromonografiile fiind publicate cu predilecție și ca urmare a programării lor de *Muzeul Banatului* și de *Institutul Social Banat-Crișana*.

Locul istoriei în revista Luceafărul/Revista Banatului (Timișoara 1935-1944) este cuprinsul capitolului al V-lea și cel mai extins. Revista *Luceafărul* a apărut la 1 ianuarie 1935 în Timișoara, cu sprijinul financiar al cunoscutului publicist dr. Aurel Cosma jr., devenit directorul ei, cu un nume care ne trimite la prestigioasa *Luceafărul* de la Budapeste și Sibiu, dar cu un conținut de natură culturală bănățeană. Cultivarea istoriei era un îndemn chiar de la primul număr al revistei, venit din partea Episcopului Roman Ciorogariu de la Oradea cu scopul de a contracara mistificările venite de la Budapesta. După înființarea „Astrei Bănățene” la 28 Februarie 1937 ea va patrona și revista *Luceafărul* care mai târziu își va schimba denumirea de *Revista Banatului* cu același program de bază care privea românizarea Ardealului, părților ungurene, Banatul și Bucovina, cu aproximativ aceiași colaboratori. Sunt analizate acum cam toate articolele importante care au apărut de-a lungul timpului în revistă, care se referă la domeniul istoric (cu mărturii istorice referitoare la românii bănățeni) pe baza inventarierii arhivelor județene, orașenești și parohiale, se vor aduna legendele istorice, valorile folclorice și etnografice cu scopul ultim de consolidare

a românismului. La 2 octombrie 1939 revista *Luceafărul* se reorganizează la inițiativa lui Sabin Evuțian formându-se un comitet sub președinția lui dr. Aurel Cosma, căruia i s-au alăturat prof. Traian Topliceanu secretar de redacție, col. Volbură Poiană Năsturaș, prof. Vichentie Ardelean, prof. Nicolae Ursu, Grigore Bugarin și Petru Sfetca iar ajutor de secretar de redacție era tânărul (pe atunci) poet Pavel P. Bellu iar administrator era Ioan Teodorovici, directorul Băncii *Victoria* din Timișoara. Revista *Luceafărul* s-a acomodat foarte repede cu regimul legionar prin Aurel Cosma și Pavel P. Bellu. În anul 1942 s-a reorganizat dintr-o revistă literară într-o revistă din toate domeniile și, implicit, cu schimbarea numelui (de care aminteam) în *Revista Banatului* cu durata de apariție până în 1944 și odată cu schimbările politice de după 23 August a dispărut. În unele cazuri avem și aprecieri de valoare a unor istorici sau scriitori sau a operelor lor, care se văd pe parcursul cărții. La această revistă au avut articole nume cunoscute bine în Banat precum Părintele Gheorghe Cotoșman, Teodor V. Păcățian, Aurel Bugariu, Aurel Cosma, Ioachim Miloia, I. D. Suciu, Traian Birăescu, Emil Petrovici, Silviu Dragomir, Cornel Groșoreanu, părintele Ion B. Mureșianu, părintele Melentie Șora, Dinu C. Arion, Al Procopovici, Nicolae Ilieșiu, Aurel E. Peteanu, Cornel Corneanu, Traian Lungu, Eduard I. Găvănescu, Avram Imbroane, Sever Bocu, Traian Topliceanu, Onisifor Ghibu, Constantin Rudneanu și mulți alții. Iar subiectele din afara istoriei erau din folcloristică, istoria artelor, istoria teatrului, istoria medicinei, presă, istoria învățământului, muzică, pentru înființarea unei arhive fotografice.

Ultimul capitol se referă la *Istoria în ziarul Dacia din Timișoara (1939-1944)*, apărut în 21 iulie 1939 până după 23 august 1944, ca și ziarul anterior, cu dr. Nicolae Ilieșiu ca director administrativ și Romulus P. Roșu ca redactor-șef. „Dacia nu e a nimănu, dar e a tuturor...servește nevoile spirituale ale neamului românesc” cu un tiraj zilnic de 7000 de exemplare, cel mai mare în istoria gazetăriei românești din Banat, atunci când în orașul Timișoara apărea doar un cotidian românesc (*Vestul*) față de șapte ale “minoritarilor”. Aici s-au publicat materiale de istorie veche, medie, modernă și contemporană susținute de un mănunchi din cei mai buni condeieri ai Banatului precum Alexandru Borza, Traian Popa, Nicolae Tomiciu, Gheorghe Cotoșman, Victor Vlăduceanu, Ion B. Mureșianu, I. D. Suciu, Victor Motogna, Aurel E. Peteanu, Nicolae Ilieșiu, Petru Nemoianu, Sfeta Iosif, Ștefan Gomboșiu, Alexandru Moisi, Cornel Corneanu, toți în slujba ridicării culturale a Banatului.

Regretăm lipsa unui indice de nume care ar fi ușurat mult cercetarea acestei lucrări binevenite în peisajul cultural istoric al Banatului care prezintă un tablou veridic al preocupărilor culturale și istorice ale oamenilor de cultură ai acestui ținut, contribuind la implementarea unui Banat care contribuie prin propriile tezaure istorice, din toate epocile, la îmbogățirea istoriei naționale.

pr. Gheorghe Naghi